

Répási Krisztián

Forradalom a fáraók földjén

Az észak-afrikai országokban lezajlott felkelések évtizedek óta bebetonozottnak hitt rendszereket döntött meg. A forradalmi eufória közepette azonban a Nyugat aggódva figyelte, hogy a tiltakozók között felbukkantak a hosszú ideje illegalitásban lévő iszlamista ellenzék képviselői is. A világ szeme most az egyiptomi Muzulmán Testvériségre szegeződik, miközben késhegyig menő viták folynak arról, hogy a szervezet mit akar kezdeni a kialakult helyzettel. A politikai iszlámról és magáról a Testvériségről folytatott diskurzusok nem nélkülözik a túlzásokat, az iszlamizmussal kapcsolatos zűrzavart és az iszlámtól való zsigeri félelmet sem.

Fundamentalizmus és iszlamizmus

Az iszlám valláshoz hasonlóan a fundamentalizmust és az ennek szinonimájaként használt iszlamizmust sem lehet egységes, jól körülhatárolható ideológiaként leírni. A 19. század végén létrejövő modern fundamentalizmus a két világháború közti időszakban a nyugatosítás ellenreakciójaként öltött testet Egyiptomban (Muzulmán Testvériség) és Pakisztánban (Iszlám Közösség). Ideológiájuk szerint az iszlám alternatívát kínál a nyugati kapitalizmussal, a szekuláris nacionalizmussal és a marxista elképzelésekkel szemben. Képviselőik meg akarták tisztítani a vallást az évszázadok során „rarakódott szennyeződésektől” visszatérve az iszlám „alapjaihoz” (fundamentumaihoz). A fundamentalisták fontosnak tartották az oktatás kiterjesztését és a tudományos haladást, elfogadva és felhasználva a technikai vívmányokat, miközben arra törekedtek, hogy az iszlám az élet minden területére, így a politikára is kiterjedő szabályozó elv legyen, és ne csak a személyes vallásosságban játsszon szerepet. De mit is jelentett ez a gyakorlatban?

A fundamentalisták szembe szálltak a hatalmon lévő világi diktatúrákkal, szemük előtt az iszlám alapokon álló állam létrehozása és a konzervatív felfogású, vallásos, a „nyugati életstílust” elvető társadalom képe lebegett. Egyfajta idealizált, a nyugati behatásoktól mentes múlthoz akartak visszatérni, miközben el akarták mosni az állam és az egyház közti választóvonalat, szoros kapcsolatot létrehozva az iszlám és a politika közt. Ez utóbbi miatt egyébként célszerű lenne „fundamentalizmus” helyett az ideológia lényegét jobban kidomborító „iszlamizmusról”, vagy „politikai iszlámról” beszélni. Az átpolitizált iszlámot magukénak valló szervezetek másik jellemzője az erős aktivista szerep felvállalása volt. Retorikájukban nem vallási, hanem társadalmi és politikai kérdésekre fektettek nagy hangsúlyt, benyomultak az állam által elhanyagolt területekre, és segélyszervezetek létrehozásával, kórházak, igénykonyhák működtetésével a társadalom lesüllyedt, legszegényebb rétegének a segítségét célozták meg, amivel hamar nagy népszerűsége tettek szert.

A 70-es évek végére és a 80-as évek elejére az eleve sokrétű, sokféle irányzatot – mérsékeltet és keményvonalasat egyaránt – magába foglaló fundamentalizmus jelentős radikalizálódáson ment keresztül, aminek következtében létrejöttek az „iszlám forradalom” kiobbantását, vagy dzsihádot hirdető csoportosulások. A fundamentalista-iszlamista mozgalom szemmel láthatóan két jelentősebb táborra szakadt azáltal, hogy egyre nagyobb lett a szakadék a fegyveres harcot elutasítók és az erőszakot támogatók között. Ugyanakkor le kell szögezni, hogy az iszlamista szervezetek számára a fő cél, az iszlám „útmutatásain” alapuló állam létrehozása, a mai napig nem változott, azonban, hogy ezt milyen úton kívánják elérni, abban már jelentős különbség tapasztalható: a radikálisok az erőszakot szükséges és helyénvaló módszernek tekintik, míg a mérsékeltbb irányzatok politikai úton szereznék meg a hatalmat.

Muzulmán Testvériség: a demokrácia előmozdítói?

Az iszlamista szervezetek állandó harcot folytattak a hatalmon lévő kormányzatokkal, amelyek nem nézték jó szemmel az alulról jövő kezdeményezések sikerét, minden lehetőséget

kihasználva arra, hogy elnyomják az iszlamistákat: tagjaikat bebörtönözték, megölték, vagy száműzték. Válaszként az iszlamisták nagy része a politikai erőszak alkalmazásától (terrorizmus, politikai gyilkosság) sem riadt vissza. Nem volt ez másképp a Muzulmán Testvériséggel (al-Ikhwan al-Muslimun) sem, már alapítója, Hasszan al-Banna fölállította a szervezet katonai szárnyát, ami számos fegyveres akciót hajtott végre a megszálló britek, majd később Nasszer elnök ellen, de az *Ikhwan* időközben lemondott a fegyveres küzdelemről, és más iszlamista csoporthoz hasonlóan ma már választások útján próbál kormányzati pozícióba jutni. A Testvériségen belüli radikális vonulat képviselői azonban nem voltak hajlandók elutasítani az erőszakot, és kiválva az anyaszervezetből több militáns csoportot hoztak létre, köztük az Egyiptomi Dzsihádot, melynek egykori vezetője, Ajman al-Zavahiri jelenleg az al-Káida prominens személyisége. A Testvériség mindent megtesz, hogy meggyőzze a Nyugatot, ők végérvényesen szakítottak a fegyveres harccal, egyik vezető tisztségviselőjük, Issam al-Aryan azt nyilatkozta, hogy a szervezet egy iszlám alapokon álló, sajtószabadsággal, független és pártatlan igazságszolgáltatással, valamint többpártrendszerrel rendelkező parlamentáris demokráciát képzel el. Kijelentését alátámasztani látszik, hogy a Testvériség jelenlegi vezetője, Mohamed Badie a mérsékelt, békepártibb felfogásúak közé tartozik.

Sokan azonban demokrácia-paradoxon létrejöttétől félnek, vagyis a Muzulmán Testvériség csak addig fogadja el a demokratikus berendezkedést, amíg meg nem szerzik a hatalmat, utána viszont az iráni példához hasonlóan vallási diktatúrát vezet be. A kételkedők táborát erősítik azok a tények, hogy az *Ikhwan* szellemi vezetője, a mérsékeltnek tartott Juszuf al-Karadavi a 2000-es évek elején védelmébe vette a palesztin öngyilkos merénylőket, továbbá a szervezet támogatja a belőlük 1987-ben kivált Hamaszt.

A Testvériség jelen pillanatban arra törekszik, hogy egyrészt több évtizednyi illegalitás után integrálódjon a jelenlegi politikai struktúrába, másrészt, fragmentálódott szervezetből egységes párttá kovácsolódjon össze, harmadrészt, a 20-30 %-os támogatottságát valahogy feljebb tornássa. Optimista elemzések szerint egyrészt, a visszatérő tunéziai iszlamistákhoz hasonlóan az *Ikhwan* is a török modellt kísérli meg lemásolni, létrehozva egy mérsékelt

konzervatív, liberális piacgazdaságot preferáló pártot, másfelől, az egyiptomiak amúgy sem engednék, hogy országuk teokráciává váljon.

Európa érdekei és szerepe az átmenetben

Az Európai Unió olyan államokkal működött együtt a terrorizmus elleni harcban, az energiabiztonság érdekében, az illegális migráció megfékezésében, amelyek a látszatdemokrácia kirakata mögött keményen üldözték a világi és vallásos ellenzéki csoportosulásokat, választási csalásokat követtek el, megsértették az emberi jogokat. Képmutató módon most pontosan azok az országok üdvözlik Mubárak bukását és beszélnek demokratizálódásról, amik oly hosszú időn át életben tartották ezeket a kormányzatokat. De mit tehet most Európa?

Az uniónak muszáj bevonni a párbeszédbe a mérsékelt iszlamista erőket, nélkülük nem lehet hosszan tartó stabilitást biztosítani. Európának továbbra is érdeke, hogy a fáraók földje ne jusson a bukott államok sorsára, esetlegesen magával rántva a környező, amúgy is ezernyi társadalmi és gazdasági problémával küszködő országokat. Ugyanis ha Egyiptom gazdaságilag összeomlik, az Unió félelmei valóra válnak, amelyek egyrészt, a Muzulmán Testvéreknél is radikálisabb szervezetek térnyerésében, másrészt, a kereskedelem és az energiabiztonság területein jelentkező problémákban, valamint a soha nem látott menekülthullámban realizálódnak. Ez utóbbival az EU-nak az elmúlt hetekben Franciaországot és Olaszországot elárasztó tunéziai menekültek kapcsán már most foglalkoznia kell, a hazai elnökség fel is ajánlotta segítségét az olasz hatóságoknak a krízis kezelésében, mi több meg is osztanánk az 1989-es rendszerváltás tapasztalatait az arab országgal, szerepet vállalva a jövőbeni fejlesztési projekteknél.

A Mubárak-rezsimet az USA-val és Európával jól működő kereskedelmi kapcsolatokból, valamint az anyagi támogatásból származó bevétel tartotta életben, az EU inkább fizetett a diktátornak, hogy országában tartsa fenn a rendet és számolja fel az iszlamista szervezeteket. Most ugyanez, a Catherine Ashton által biztosított pénzügyi támogatás, kiegészülve a

szeptemberi választások megszervezéséhez nyújtott technikai és jogi segítséggel lehet a kulcsa annak, hogy Egyiptom ne kerüljön a dzsihádisták karmai közé. Ugyanis az anyagi támogatás egyben zsaroló potenciálként is funkcionálhat: ha antidemokratikusnak ítélt kormány – legyen az szekuláris, vagy iszlamista – kerül hatalomra, akkor az unió könnyen elzárhatja a pénzcsoport. Ennek kapcsán viszont felmerül a kérdés, hogy ha ismét egy világi elnyomógépezet ragadja magához a hatalmat, akkor az EU szakítva eddigi gyakorlatával valóban megvonja a támogatást, vagy a szankciók csak a militáns iszlám kormányra kerülésének esetén lépnek életbe?

Összegezve a leírtakat, a fundamentalizmus-izlamizmus legalább olyan differenciált, mint maga az iszlám: különböző extrémista és mérsékelt irányzatok teszik nehezen áttekinthetővé magát az ideológiát. Az egykoron a fegyveres harcot sem elvető Muzulmán Testvériség mára lemondott az erőszakról, példájukat azonban nem követte minden szervezet. Európa félelme a politikai iszlámtól táplálta Mubárak rezsimjét, azonban a népfelkelést követően Európa választás elé került: lemond Egyiptomról, vállalva ennek a kontinens biztonságát érintő súlyos következményeit, vagy továbbra is támogatja az országot, elfogadva egy esetleges mérsékelt iszlamista kormányt. Egyelőre úgy tűnik, az utóbbi koncepció győzött.